

ČESKÉ PRÁVO

ČASOPIS SPOLKU NOTÁŘŮ ČESKOSLOVENSKÝCH

ŘÍDÍ PROF. DR. EM. SVOBODA S KRUEM REDAKČNÍM.

VYCHÁZÍ KAŽDÝ MĚSÍC MIMO ČERVENEC A SRPEN. — REDAKCE A ADMINISTRACE V PRAZE-II, ŽITNÁ UL. Č. 4b. — PŘEDPLATNÉ ROČNĚ 40 Kč I S POŠTOVNÍ ZÁSKLKOU. — JEDNOTLIVÉ ČÍSLO Kč 4.

ROČNÍK XIII.

V PRAZE, V ŘÍJNU 1931.

ČÍSLO 8.

Doc. Dr. F. Vážný:

Přehledný nástin právní úpravy bilance kupeckého podniku (obchodních společností).

V tomto stručném pojednání chceme nastíniti otázku právní úpravy bilance kupeckého podniku, resp. bilančního práva kupců jednotlivců i obchodních společností podle pozitivních norem platného obchodního zákona. Jako jiné problémy z oboru tohoto zákona, je, resp. bude speciálně i otázka bilance předmětem reformních jednání na novém obchodním zákoně. Z povahy její arci vyplývá, že není řešena pouze v obchodním zákoně; ostatně lze v tomto směru vytknouti, že dosavadní obchodní zákon vykazuje v této partii mezery. Obor její je, a to rozsáhlejší mírou, též předmětem účetně-technických disciplin. Lze pak v četných případech konstatovati i rozpory, a to někdy i pokud jde o zásadní pojmy, mezi právními normami a disciplinami účetně-technickými (účetní praxí). Sotva lze však věřiti, že budoucí obchodní zákon bude moci normovati všechny bilanční otázky tak, aby i po té nezbývalo účetní disciplině široké pole, neboť všechny sem spadající otázky těžko lze — zejména v detailech — vtěsnati do rámce normy pragnantně vymezeného.

Právní stránka bilance kupeckého podniku je, arci neúplně a způsobem, který dnes v leckterých směrech již nevyhovuje, upravena v obchodním zákoně, a to jednak pokud běží o kupce jednotlivce, jednak pokud jde o obchodní společnosti. Pokud jde o společnosti s ručením omezeným, obsahuje příslušné bilanční normy speciální zákon o společnostech s ručením omezeným ze dne 6. března 1906, č. 58 ř. z., pokud jde o společenstva pak zákon o společenstvech z 9. dubna 1873, č. 70 ř. z. Stran akciových společností dlužno uvésti, že některé bilanční otázky sem spadající upravil podrobněji akciový regulativ (ministrské nařízení z 20. září 1899, č. 175 ř. z.); týž arci neplatí stran společností bankovních, úvěrních, pojišťovacích a dále železničních, průplavních a paroplavebních. Speciální předpisy o bilanci a zejména bilančním oceňování byly vydány stran pojišťoven, bank a spořitelů (sem patří zejména: nařízení ministerstev vnitra, spravedlnosti, obchodu a financí ze dne 5. března 1896, č. 31 ř. z., zákon ze dne 10. října 1924, č. 239 Sb. z. a n., týkající se akciových bank, zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 302 Sb. z. a n., upravující právní poměry spořitelů).

I. Normy obchodního zákona o bilanci kupce jednotlivce.

Náš obchodní zákon upravuje otázku bilance kupce jednotlivce v člancích 29—31 pokud se týče 33, 2. odst. (v titulu čtvrtém, nadepsaném »obchodní knihy«); slovenský obchodní zákon má příslušné normy v §§ 26—28, resp. 30, 2. odst. Podle těchto norem platí:

Kupec plného práva, t. j. kupec, u něhož jest anebo by byl, kdyby nebyl od daně osvobozen, základem výměry všeobecné daně výdělkové nebo zvláštní daně výdělkové podle zákona č. 76 Sb. z. a n. z r. 1927 o přímých daních ryzí výtěžek ve výši nejméně 50.000 Kč (zákon ze dne 13. října 1928, č. 183 Sb. z. a n., který zrušil § 7 uváděného zákona k zákonu obchodnímu, modifikovaný již naším zákonem č. 260 Sb. z. a n. z r. 1921) má při počátku své kupecké činnosti (živnosti) poříditi přesný soupis svého jmění — inventář —, při tom udati hodnotu každého kusu svého jmění a učiniti závěrku naznačující poměr jmění a dluhů — bilanci. Také v příštích letech svého podnikání má zříditi, a to každého roku, takový inventář a bilanci. Mluvíme tu jednak o počáteční (zahajovací), jednak následné (provozovací) inventuře a bilanci. Má-li kupec sklad zboží, stačí inventuru provésti vždy za dvě léta, působí-li její provádění ročně podle povahy obchodu obtíže; ostatní objekty, mimo sklad, však třeba inventarisovati každý rok. Uvedené platí v zásadě též pro obchodní společnosti ve příčině jmění společenského (čl. 29 našeho obchodního zákona. Slovenský obchodní zákon stanoví o povinnosti stran inventáře a bilance obdobně v § 26 jako citovaný článek našeho obch. zákona).

Kupec má dále povinnost podepsati inventář a bilanci; je to osobní povinnost, kterou přejímá ručení za pravdivost údajů (sr. Hermann-Otavský v koment. obch. zákoně k čl. 30, Wenig, Příručka obchodního práva, sešit 2, str. 125). U veřejných a komanditních společností stihá tato povinnost všechny osobně ručící společníky. Inventář a bilance mohou býti zapisovány do zvláštní knihy k tomu určené anebo mohou býti pořizovány pokaždé zvlášť, v kterémžto případě musí býti sbírány a v souvislém pořadí uschovávány (čl. 30 našeho obchod. zák.; obdobně stanoví § 27 slov. obchodního zákona).

Pokud jeho oceňování objektů bilance a inventury je stanoveno pouze, že při zřizování inventáře a bilance třeba zanésti veškeré kusy majetkové a pohledávky v té hodnotě, kterou mají v době zřízení. Pochybné pohledávky jest zanésti podle pravděpodobné hodnoty,

nedobytné pohledávky však jest odepsati (čl. 31 naš. obch. zák., § 27 slovenského obchodního zákona).

Inventář a bilanci má kupec po dobu deseti let uschovávat (čl. 33, odst. 2 naš. obch. zák., § 30, odst. 2 slov. obch. zák.).

V souvislosti s uvedenými »bilančními« normami bylo by ještě uvést, že — vedle těchto norem — přicházejí při výkladu otázky kupecké bilance v úvahu normy obchodního zákona o obchodních knihách. Tyto, stejně jako bilance a inventář, tvoří integrující součást kupeckého účetnictví, resp. tvoří vzájemnou souvislost (sr. Wenig, cit. spis str. 22); jedním z účelů obchodních knih je, aby mohla býti bilance správně sestavena. V této věci pak dlužno uvést, že náš obchodní zákon stanoví sice pro každého kupce plného práva povinnost vésti knihy (»obchodní knihy«), z nichž jsou úplně patrnými jeho obchody a stav jeho jmění, jakož i povinnost uschovávat přijaté obchodní listy, podržeti si opisy odeslaných listů obchodních a je zapisovat, a to podle časového pořadí, do knihy přepisů — kopiijní knihy — (čl. 28 našeho obch. zák.), nestanoví však nic bližšího o tom, podle kterých zásad se má kupec řídit při výběru a vedení knih; rovněž obchodní zákon nestanoví způsob, jakým mají býti jednotlivé obchody zapisovány (ze znění obchodního zákona pouze vyplývá, že obchody mají býti zapisovány jednotlivě). Pouze po formální stránce ustanovuje obch. zák., že knihy musí býti vedeny živou řečí a písmem živé řeči, že musí býti vázány a stránkovány, nesmí míti mezery tam, kde má býti psáno, že nesmí býti v nich škrtáno a škrabáno a vůbec nesmí býti v nich prováděny takové změny, pro něž by byla správnost obsahu nejistá. Obchodní knihy musí býti dále uschovávány po dobu deseti let ode dne, kdy byl do knihy učiněn poslední zápis (čl. 32, 33 obch. zák.). V nedostatku pozitivních norem obch. zák. o tom, jaké knihy a jak mají býti vedeny, řídí se kupci v praxi pravidly účetnictví. Při tom arci dlužno míti na mysli, že účetní disciplína operuje v mnohých směrech jinými pojmy, než právo- věda a že jmenovitě její nazírání na některé otázky je jiné než na jaké jsme zvyklí v právní vědě. Tak zejména je účetnický pojem pohledávky a dluhu a věřitele (kreditora) a dlužníka (debitora) jiný než právní pojem věřitele a dlužníka. Jinak pak figurují účetnické pojmy »kreditor« a »debitor« při t. zv. účetnictví jednoduchém, jinak při účetnictví dvojitým či dopickém (viz ještě níže; srov. Wenig, »Přručka obchodního práva«, sešit II., str. 117 a násl.).

Ustanovení obchodního zákona o vedení řádných obchodních knih jsou — stejně jako ustanovení o bilanci — lex imperfecta, ježto nestanoví přímé sankce zákonné pro případ nesplnění v úvahu přicházejících povinností; toliko v případě, že se kupec stane insolventním, zakládá okolnost, že kupec nevede obchodní knihy resp. je vede nepořádně — podobně jako když nesestavil bilanci resp. ji nesprávně provedl — přečin § 486 a trestního zákona (nedostatečné vedení knih dlužníkem) uvedený čl. X. zákona ze dne 10. prosince 1914, č. 337 ř. z. (jímž se zavádí řád konkursní, vyrovnací a odpůrcí; srov. nyní čl. VII. uv. zák. k novému řádu konkursnímu, vyrovnacímu a odpůrcímu ze dne 27. března 1931, č. 64 Sb. z. a n.).

K uvedeným bilančním normám obchodního zákona bylo by ještě poznamenati:

Poměr mezi inventářem, t. j. sestavou řádného seznamu veškerého jmění, tedy aktiv i pasiv, s udáním skutečných cen jednotlivých majetkových předmětů (při čemž nelze jmění kupce jednotlivce omezovati jen na jmění, jsoucí ve vztahu k provozování jeho obchodní živnosti; stran obchodních společností srov. níže), a bilancí či rozvahou, t. j. sestavou jmění se zřením k poměru aktiv k pasivům čili se zřením k představě poměru stavu majetnosti a dluhů, je dán tím, že bilance se jeví jako konečný výsledek inventury. Bilance speciálně ukazuje, jaký je poměr mezi aktivy a pasivy a zda tedy jest ve jmění kupcově převaha na straně aktiv či pasiv (srov. Wenig, cit. spis, str. 122).

Obchodní zákon nemá pro sestavování bilance bližších předpisů, takže se tu praxe řídí pravidly účetní disciplíny. V praxi se pak sestavování bilance děje jinak při soustavě jednoduchého účetnictví a jinak při soustavě dopického účetnictví. Při jednoduchém účetnictví záleží pořízení bilance o zásadě pouze v úhrnném sestavení a porovnání aktiv a pasiv celého jmění závodu kupcova. Jako »kreditor« a »debitor« tu vystupují na jedné straně: závod kupce, na druhé straně: zákazníci. Bilance je tu jen výtahem popisu jmění bez vzájemné souvislosti jednotlivých účetních položek. Proto tu není nijaké formální souvislosti mezi tak zv. účtem rozvázným (konečným) a jednotlivými knihovními zápisy.

Naproti tomu při podvojném či dopickém účetnictví, při němž je závod účetně rozložen v jednotlivé součásti, z nichž má každá v knihách účet čili konto (jež pak představují se jako subjekty aktiv a pasiv), záleží pořízení bilance v úhrnném sestavení aktiv a pasiv podle jednotlivých kont a vzájemném jejich porovnání. Jednotlivé účty majetkové převádějí — při této účetní soustavě — svoje účetní zůstatky na účet rozvázný; převodem na uvedený účet se uzavírají. Aktivní zůstatky se objevují (jako převody z aktivních účtů majetkových) na levé straně účtu rozvázného, pasivní zůstatky součástí majetkových se pak objeví na pravé straně tohoto účtu.

Obchodní zákon arci neoperuje nějakými technicko-účetními systémy, na př. soustavou dopického účetnictví. Podle obchodního zákona sluší bilancí rozuměti pouze konečný výsledek inventury čili závěrku, reprezentující poměr aktiv a pasiv. Rozdíl mezi oběma těmito sumami, tak zvané saldo, představuje buď konečné aktivum (aktivní saldo), nebo konečné pasivum (pasivní saldo).

Je tedy podkladem bilance ve smyslu citovaných ustanovení obchodního zákona pouze inventář, nikoli určitá účetnická soustava. Obchodní zákon pouze nařizuje, že se při počátku živnosti má zřídit začáteční inventář a bilance, že se obchodní případy mají zapisovati tak, aby obchodní jmění a stav jmění mohly býti úplně dokonale seznány, a aby koncem obchodního roku byl sestaven inventář a zřízena bilance jako na počátku živnosti. Z toho vyplývá, že právně relevantní bilance není odvislá od určitého systému účetního či účetně-technické operace, speciálně ne od systému dopického účetnictví (Kizlink, Bilanční právo akciových společností); uvedené platí, jak ještě níže uvádíme, speciálně i ohledně akciových společností, kde fakticky — v praxi — bilance se představuje ve formě účtu rozvázného sou-

stavy podvojného účetnictví a kde tedy se jeví jako se-
stava, podávající přehled o výsledcích (bilan-
ce, která má vyšetřiti výsledky hospodářské činnosti
určitého období, zove se v doktríně bilancí výnosovou,
též dynamickou, a contr. bilance, jsoucí pouhým přehle-
dem majetkového stavu podniku, pouhým obrazem ma-
jetku podle jeho ocenění v době, kdy se bilance zřizuje,
zvanou proto bilancí majetkovou, též statickou; tuto
pouze bilanci náš obchodní zákon předepisuje, což platí
i stran akciových společností, byť i v praxi se věc je-
vila jinak a byl rozpor mezi pozitivním právem a účetní
praxí zvláště aktuální; srov. Kizlink, citovaný spis).

(Příště pokrač.)

Dr. Otakar Hanna:

Nový řád konkursní, vyrovnací a odpůrcí.

Dnem 1. srpna t. r. vstoupil v platnost nový řád
konkursní, vyrovnací a odpůrcí, který byl vydán jako
zákon z 27. března 1931 č. 64 Sb. z. a n. Ustanovení
o nové nejmenší kvotě vyrovnací nabylo účinnosti hned
vyhlášením zákona (1. května 1931) a »platí také o vy-
rovnání zahájeném před vyhlášením tohoto zákona, po-
kud nebylo vyrovnání věřiteli ještě přijato« (článek
XIV. odstavec 1.). Tato okamžitá resp. zpětná působ-
nost zákonného ustanovení o nejmenší přípustné kvotě
vyrovnací vznikla z obavy, »že by při delší legisva-
kanci hleděli dlužníci jistě využití ještě v poslední době
předpisů dosavadních a že by jistě navrženo bylo ve-
liké množství spekulacních vyrovnacích řízení. Čeliti
tomuto lze jedině tím, že legisvakance bude co nej-
kratší«. (Dův. zpr. k vlád. návrhu, tisk 253 senátu,
1930.) Zvýšení vyrovnací kvoty bylo jednou z nej-
důležitějších změn proti právu dosavadnímu a stalo se
proto předmětem nejen velmi prudkých diskusí v kru-
zích zájemců, jak o tom svědčí veliké rozpětí navrho-
vaného přípustného minima (od 35%—70%), ale i pre-
stýžného boje obou sněmoven, v němž opět se uká-
zala převaha sněmovny poslanecké. Lze-li říci, že při
nynější krizi hospodářské stal se problém konkursu a
vyrovnání nanejvýše akutním, a postup prací unifi-
kačních, dosud bohužel všeobecně velmi pomalý, dostal
se aspoň v tomto oboru vlivem poměrů hospodářských
do tempa rychlejšího, ba možno říci až překotného, ne-
bylo jistě v prospěch věci, stala-li se osnova předmě-
tem řevnivosti obou sněmoven. Díky rozumnému uzná-
ní senátu, že změny poslaneckou sněmovnou provede-
né »nedotýkají se stěžejních základů, na nichž spočí-
vají projednávané řády, naproti tomu je tu naléhavá
potřeba, aby řády ty staly se co nejdříve zákonem«
(Zpráva úst. — práv. výboru senátu, tisk. 418 senátu,
1931), dočkali jsme se tedy přece (ač již v hodině dva-
nácté) uzákonění reformy. Původní 35%ní nejmenší
kvota vyrovnací byla ve vládní osnově a v prvním
usnesení senátu zvýšena na 50%, v usnesení poslanecké
sněmovny opět snížena na 45% a ta se stala též zá-
konem. Jest ovšem dosti smutným vysvědčením po-
stupu našich prací zákonodárných, že práce tyto po-
stupovaly s počátku u konkursního a vyrovnacího řádu
velmi pomalu a na velice široké basi předchozího ba-
dání statistického, ke konci pak překotně rychle a
s hlavním zřetelem co nejrychlejšího uzákonění. Výrok
senátu: »Jsou-li změny provedené na usnesení senátu
poslaneckou sněmovnou vhodnější a účelnější než usne-
sení senátu, to může ukázati teprve práce« (Tisk 418

senátu, 1931) svědčil by o tom, že nynější zákon není
považován za dlouholeté definitivum, nýbrž jen pře-
chodné pokusnictví. Není ovšem pro nikoho příjemné
vědomí býti pokusným objektem.

Systematikou i obsahem navazuje nový řád kon-
kursní, vyrovnací a odpůrcí na rakouské císařské na-
řízení z 10. prosince 1914 číslo 337 ř. z. Vládní návrh
dokazuje na podkladě pečlivě sestavených dat statistick-
kých, že dosavadní právo v zemích mimoslovenských
lépe vyhovovalo než normy bývalého práva uherského.
Jest tudíž jasné, že reforma zasahuje mnohem hlouběji
na Slovensku a v Podkarpatské Rusi než v oblasti prá-
va rakouského.

Jednotný řád konkursní, vyrovnací a odpůrcí, plat-
ný dosud v zemi české a moravskoslezské, byla ko-
difikace poměrně moderní, vyrostlá z hospodářských
potřeb bezprostředně před válkou a na začátku války.
Právo konkursní na Slovensku a v Podkarpatské Rusi
dosud platné bylo méně jednotné a méně dokonalé.
Konkursní řád (zák. čl. XVII. z r. 1881) byl značně
zastaralý, odpůrcí právo mimo konkurs bylo tamější-
mu právnímu řádu vůbec neznámé, jedině vyrovnací
řád, vydaný téměř současně s rakouským jako naří-
zení číslo 4070/15 E. M., byl dílo moderní.

Doba poválečná se svým rychlým rozmachem ho-
spodářským za změny konstelace politické, se svými
zmatky měnovými, se svým nezdravě vypjatým ru-
chem zakladatelským, vyústila do dnešní krise hospo-
dářské. Četné konkursy a vyrovnání, jejichž jsme
svědky často i u firem dosud nejpevnějších, způsobují
zmatky v celém komplexu jednotlivých hospodářství,
vzájemně spjatých a na sobě závislých vyvinutým
úvěrnictvím moderním. Konkursy a vyrovnání bývají
označovány za ochranné ventily příliš napnutého živo-
ta hospodářského a proto jest jejich zákonná úprava
věcí nadmíru důležitou a choulostivou.

Hlavním problémem, s nímž jest zde zákonodárci
bojovati, jest protichůdnost dvou zájmů, kte-
ré si oba žádají ochrany zákonné. Jest to jednak zájem
věřitele, aby dostal zpět zapůjčené obnosy a sám pří-
padným svým závazkům mohl dostáti, jednak zájem
dlužníkův, aby nebyl hospodářsky zničen z příčin jim
nezaviněných. Jest nesnadno zachovati správnou cestu
střední a uvésti oba protichůdné zájmy právní ve vzá-
jemný soulad. V právním vývoji poslední doby vidíme
krátce po sobě převládati jeden z obou směrů. Nejdříve
to byl zájem dlužníka, pro který vznikl celý institut
soudního vyrovnání s původní nejmenší kvotou hodně
nízkou (25%); snaha tato jest nejlépe patrna na úpravě
práva obligačního III. dílí novelou ke vš. obč. zák.
(vlastníková hypotéka atd.). Snaha tato byla až do
doby válečné a zejména v této době zcela pochopitelná
a velmi oprávněná. Pak přišel obrat ve prospěch vě-
řitele. Již instituce odpůrcího práva samotného jest
prvním výsledkem těchto snah o důležitý, ač často
málo účinný korektiv snadné možnosti vyrovnání. Čas-
to jest ovšem nesnadno určití stupeň viny dlužníka na
jeho úpadku. Viděli jsme často po válce, jak se chytří
jednotlivci dobře nastrojeným vyrovnáním nikoliv jen
hospodářsky zachránili, ale i nesvědomitě obohatili na
úkor méně chytrých a více poctivých a lehkověrných
svých věřitelů. Není tudíž divu, že i nejnovější snahy
našeho zákonodárství směřovaly spíše k reformě práva
vyrovnacího než práva konkursního, jak níže uvidíme.
Právo konkursní zůstalo v hlavních rysech zachováno